

צ"ר 3 חוק

את הקרן כבר בהתחלה. כל הזמן אתה מציא עצמך מחדש ואין שיטה שלא מתאימה. הייתי לפני מספר ימים אצל אם לשלשה ילדים קטנים שהייתה במרואל מאד ירוד עקב מחלתה הקשה. בקשו ממני להיכנס אליה ולשחרר מעט את חרותה. הגעתי בדרכי למקום אחר בלי לחנך מה בדיוק אני עושה. הרצאתי בלונים והתחלתי עם צורות של לבבות והינקות. היא שיתפה פעולה ומאד שמחה. הייתה אוירה בריאה שברור לי שהקלה עליה. אני נכנס גם למחלקות קשות של בנות נוער הסגורות למספר שבועות לצורך משטר אכילה ושקילה קפדנית. שם המטרה היא יותר להחזיר ביטחון וכוחות בכנות שאבדו כל אמן בעצמן. סדנת בלונים קצרה ומהנה, יכולה להעניק חיזוקים אידיים כשאני מרגיש שרק אחוז מהאנשים בעולם מצליחים בכך. יש חולות שאמרו לי בפרוש שזה היה השלב בו הרגישו שהן מסוגלות להפיק מעצמן משהו וגילו סוף סוף עניין להשתלם במשהו. כליצן טיפולי קוראים לי לילדים אחרי ניתוח כדי להפעיל אותם. היה ילד כזה שעבר ניתוח להוצאת גידול בראש ונדרש לתרגולים מוחיים מיידיים, שיחזקו את המוטוריקה העדינה והגסה. אמרתי לו שאני אוסף בדיחות ויחידות ואם יש לו מה לתרום לי. הוא אמר ששכח ואז שאלתי אם הוא מעוניין לשמוע כמה משלי. הוא כמובן הסכים וגרמתי לו לצחוק הרבה. כשנכנס לאווירה בצבעי טריקים שונים שחיכו אותו להשתמש באגרופ, ללחוך על כדורים, לאחוז בחבל, לקפל בלונים ולצנור צורות שונות. לילד אחר מחובר למכשיר הנשמה גרמתי בדרכים משעשעות לחלל בחליל שלי וכן להפעיל את הריאות. אני זוכר במיוחד ילד בן 11 שאיבד רגלו בתאונת דרכים. משאית ריסקה לו את הרגל ואני סייעתי לו באמצעות משקעים וצחוקים לקום על רגליו ולצעוד. גרמתי לו לשכוח שחמש דקות קודם הוא סרב ללכת ולשחק פעולה ובאמצעות קיפול בלונים ומטפחות הסטתי חשומת ליבו."

מאיר טולקוף בפעולה...

אבל מתקשה לדחות פניות נוגעות ללב להצחיק גם בירושים. "אני קם כל בוקר עם חיוך על השפתיים ושומר ממנו לכל החולים שלי" - מתאר לנו מאיר טולקוף. המאגרים שלו בלתי נולים והם תמיד נצרכים. במחלקת הוספיס ב"חל השומר", במחלקות הסגורות המיועדות למואשפות עם הפרעות אכילה (בולימיה ואנורקסיה) ובמחלקות השיקום. כמו כל הליצנים הוא תמיד מוכן לדחיות. לא כל החולים במצב רוח לחיכים ולפעמים עצם המראה של הליצן עלול לעצבן.

"אני תמיד נכנס בנימוס לא מתפרץ. דופק ברלת כאדם מן היישוב ואומר: שלום, אני מגייק מייקל קוסם הבית. אפשר להיכנס לבקר דקה או שתיים? קרה לי רק פעם בחיים שאמרו לי לא. זה היה בילד שעבר טיפול קשה מאד ודרש מנוחה רבה. הבטחתי לאם שאשוב מאוחר יותר וכך היה."

צחוק משקם

איך אתה גורם להם לצחוק?

"לא חסרות דרכים, בדיחות, להוטטים ופעלולים ששוכרים

מאיר טולקוף עובד בתרפיה עם ילד בהליכון עובד בתרפיה בתאונת דרכים.

רופאים בכובעי ליצן, אפים אדומים ושערות סכתא על הראש, הם כבר לא חזיון נדיר ברוב חטי החולים בארץ. התרופות שלהם לובשות צורות מצחיקות של בלונים וכדורים, משרוקיות ושאר אבזורים הנשלפים ברגע הנכון מתוך כיסים ותיקי צעצוע, ובמקום חלוקים ומכסים חמורי סבר יש להם ארטנל כסביבה שלהם חמדי שמח, גם כשלא חסרות סיבות לבכות. עם הטייק המתאים הם מצליחים להשכיח גם דקירות כואבות ותרופות מרירות ולהפיה רוח עליוות כסביבת נכאים.

מדעי ההצחקה

עשרות ליצנים יוצאים מדי יום לעבודת ההצחקה. הם לא נרתעים מ"עזוב אותי" ו"תפסיק עם השטריות" ובטוחים שגם מי שברגע הראשון חושב שעבר את הגיל ליהנות מההרגל, ושכמצבו לא מתאים לו לשחק פעולה עם ליצן ילדותי המשתטה לידו, יפסיר עם הבריונות ויכנס לאווירה המצחיקה, שתשכיח ממנו איפה הוא נמצא ומה עובר עליו. הדלתות נפתחות בפניהם גם במחלקות הקשות וכיום לא נדיר לפגוש ליצנים בשיעורי פיזיותרפיה, בחורי ניתוח, בשלבי הרדמה ואפילו במחלקות פנים. הם לא סומכים על האינטואיציות וחוש ההומור הבסיסי ועוברים השתלמויות והכשרות מעמיקות לרכישת כלי הצחקה שהוכיחו עצמם על החולים. הליצנים הרציניים באמת הם בעלי תארים ותעודות למכבי, המעניקים גושפנקא לצחוקים שלהם. הם משתלמים במדעי הפסיכולוגיה התראפיוטית, התפתחות הילד והאומנויות עד שהם נחשבים כמרפאים לכל דבר. ליצן רפואי, רופא ליצן, משמח רופאי ואפילו רופא חלום. השם לא באמת קובע, העיקר הסגנון.

הצחיק בספרדית

מאיר טולקוף, ליצן חרדי יחיד מסוגו (בתמונות), הרואה בעצמו "משמח רפואי", מעדיף למשל את המראה הידידותי. "לא היה לי ואין לי אף אזור, אף פעם לא השתמשתי ולא אשתמש בפאה ובשיער צבעוני לעולם לא אשים איפור. אני משתמש בחוטי צבעוני, מדי פעם משקפים צבעוניים נטולי זכוכית, נעל אחת צהובה ואחת כחולה וכובע, וכשצריך מוריד גם את המשקפים והכובע והופך לליצן מהיישוב. שיראו את הבן אדם שמאחורי התפאורה, שהוא כמוהם בדיוק" - הוא מסביר את עיקרי שיטתו. גם כך קשה לפסס אותו. עם חזקן, הציציות והכיפה, הוא כהחלט בוטל בנוף הליצנים הכללי. אבל הקסם האישי הכובש ושמחת החיים המדיבקת עושה את שלה ומסירה כל מחיצה. טולקוף, שעלה לארץ לפני תשע שנים, במקצוע משנת תש"ז. הרצון לשמח בער בו מגיל לידתו, כאשר התמחה בתרגילי להוטנות אישיים. עם הזמן הפך למצחיקן מקצועי בביה"ח היוקרתי "ג'ון הפוקינס" בבולטימור, שם שימש שבע שנים כליצן יחיד ומבוקש עבור ילדים. בימים ההם לא היו לו ליצנים מתחרים והוא נאלץ להצחיק שעות נוספות כדי להספיק מה שיותר חולים. הוא הצחיק באנגלית ובספרדית (בקליפורניה, טקסס, ופלורידה השפה הספרדית נפוצה במיוחד על רקע הבריחה הגדולה מדרום אמריקה) ובכותו חיכו אפילו במחלקת טיפול נמרץ במצבים שבין לחיים למוות (ל"צ").

דוקטור ליצן

כשהגיע לארץ, גילה שהשטח שוקק בליצנים והשמחה רבה. מאנגלית וספרדית עבר לעברית, גם ליידיש ולפעמים קצת לערבית. ב"ידנה" היה ב"ח לילדים הראשון בארץ, ממנו נידב חלק מפעילותו ובהמשך הוא הזיע קשה כדי להעלות חיוך גם על שפתי המשתקמים בביה"ח באלון. זו הייתה הצחקה מפרכת, שהיוותה חלק מהתהליך טיפולי מייגע אחרי תאונות ומחלות. חלק מהפציינטים שפגש במחלקת טיפול נמרץ הגיעו בהמשך לשיקום וקבלו ממנו מנות עידוד מרוכזות משך חודשים ואפילו שנים. כיום הוא פעיל בעיקר באזור המרכז (בקרב מתכוונים להכניס את שרותי הליצנות גם במרכז הרפואי "מעניע הישועה")

ליצנים נגד תאונות דרכים

החלק הכי פחות מצחיק בעיני טולקוף הם נפגעי תאונות דרכים ולכן הוא עושה כל מאמץ להעביר מסרים בדרכו ההומוריסטית כדי למנוע את הקטסטרופות. הרשות הלאומית לבטיחות בדרכים ומשרד החינוך משתמשים בכוח הליצנות שלו כדי לבער את נגע התאונות ולהחזיר בדור הצעיר מסרים קריטיים של זהירות, נסיעה באופניים על המדרכה ועוד. בחסותם הוא מופיע בבתי ספר ומסותר חינוך ומשתדל שהשמחה תהווה מנוף להטמעת הזהירות ולהצלת חיים. "השליחות שלי היא לשמח ילדים בריאים כדי שלא אנגע למצבים בהם אאלץ לשמח אותם כשהם חלילה בלי רגל, נשענים על פרוטזה ומתיישים עם כל צעד שהם עושים" - הוא מסביר.

משקפי הצחוק

הצחוק הוא שליחות המצליחה לחולל מהפכים אפילו בקרב ילודים, שלא השלימו את התפתחותם. תשאלו את שושי אופיר, אחת מארבע ליצניות הפנים היחידות בארץ, המצליחה לא רק לשמח פנים, אלא גם לגרום להורים שלהם לשמוח בקיומם ולהתחבר אליהם בשלב שהם עדיין עור וצמנות. אופיר, ליצנית בביה"ח "פוריה" ו"יוני", היא חלק מקבוצת "רופאי חלום" ישראלים שהקימה עמותת קרן פילנדר המאגדת בתוכה מעל 60 ליצנים המכסים את רוב ימות השבוע ב-17 חולים ברחבי הארץ. כבת של רופא, שראתה כל חייה חולים בסביבה, שימשה תמיד על תקן ליצנית, רק בלי האף האדום. החלום שלה היה לעזור להם להתמודד טוב יותר להעניק להם כוחות ובשבע השנים האחרונות כליצנית מן המניין היא מתרכזת בכך עם כל הנשמה.

"לא כל אחד מתאים לעבודה הזו. או שגולדת עם זה או שלא" היא מסבירה - "זה לאות את הדברים תמיד מוויית שונה כמו דרך משקפים אחרים. זה כמו להסיט מעט את פסי מסילת הרכבת. מספיקה חצי מעלה כדי לנסוע לכיוון אחר, יותר אופטימי. התפקיד שלי הוא לתת לחולים כוח. לעזור לצד הבריא שלהם להילחם בצד החולה."

מאיר טולקוף במיזן לדים

בדיחות הן התרופות הכי טובות שיש, עד כדי כך שגם הרופאים מסכימים לשלב אותן במערכת. לא פלא שהליצנות הרפואית הפכה היום לאחד המקצועות הרציניים מסוגם המגויס לשיקום נכים, לטיפול בהפרעות אכילה ואפילו להתקשרות עם פגים. מאיר טולקוף, משמח רפואי חרדי, יחיד מסוגו, שהעלה את המקצוע מבולטימור לישראל וש. אופיר, אחת מארבע ליצניות הפגים היחידות בארץ על תרגילי הצחקה שעובדים בכל גיל ושמחה ועצב המתערבים בלי הפסקה. הומור לבן

מהאבסורדיות. אלו מחזות שצריך לראות.

שמחת המשמחים

מה קורה כשקמים על צד שמאל ואין מצב רוח להצחיק? אני מצחיקה ארבע פעמים בשבוע ולא יכולה להרשות לעצמי את התענוג. אבל בכל מצב ההצגה יכולה להימשך. תחשבו על זה, ליצן שמסתובב עצבני בבית החולים, הוא ליצן הכי מצחיק שיש. אם אני כועסת על משהו או עייפה, אני משתדלת להיכנס לדמות עד הסוף. בכל חדר אני מחפשת מי עצבן אותי וטרה אחר פיתרון לעצבים או שאני כל הזמן שואלת איפה אפשר לישון ולמי יש מיטה פנויה. זו משימה עבירה שאני נצמדת אליה וגורמת לגלגולי צחוק יותר מהרגיל.

שניהם רואים בעבודתם את החלק השמח ומשתדלים להתעלם מהחלקים האחרים. "אי אפשר להתעלם מהתמונות הקשות המלוות אותנו מדי יום אבל אנחנו מתרכזים בשמחה שאנחנו מביאים איתנו" - מרגיש מאיר טולקוף - "כשאנחנו מצליח לשנות אווירה, להכניס לחלוחית של שמחה לילד חולה, ואפילו לגרום להוריו לראות אותו צחוק אחר זמן רב שלא העלה חיוך על שפתו, אין סיפוק גדול מזה".

"בית החולים הוא כמו בנק שמגניבים אליו כדי להפקיד את המחלה וללכת" - משווה אופיר - כל אחד בוחר את החלק שלו. הרופאים חבוי ללכת עם החלק החולה והליצנים עם החלק הבריא. אני תמיד רואה מולי רק צדדים בריאים ולכן קל לי לשמוח ולשמת. כופא של דבר זה כה תורמים לי, עד שאני כבר לא בטוחה מי משנינו נהנה יותר".

קשה להעלות חיוך אמיתי, אפילו לצוות עצמו. כשהיא בטוחה, נעלם כל המתח. הפגים נרגעים, ההורים נהנים והצוות מתגלגל. "אני שרה לפגים ומדברת איתם ואפשר לראות במוטיור איך הלב נרגע והחמצן בדם עולה. המחקרים מראים ששירה אנשית יותר אפקטיבית משיחה דרך טייפ והשמחה שלי מדבקת גם אותם. גם ההורים נמצאים במתח נפשי גדול. מדובר במחלקת טיפול נמרץ בה נאבקים לודים וזרוויים במשקלים של כמה מאות גרם על חייהם. הרופאים לא תמיד מעזים לומר את כל האמת, אבל לי כליצנית יש פריבילגיות שאין להם. אני מסוגלת לשחק איתם במשחק הישרדות, להעניק משימות של: מי שגולה במשקל נשאר, מי שיוזר מודד מהמחלקה (הי)". בדרך של צחוק אני יכולה לייצר התקשרות בין ההורים לפגים. לפעמים הם יושבים ובוהים בהם ממש כמו על דגים באקווריום. לא מעזים לנוע ולהתחבר, כדי שהכאב, אם חלילה משהו יתבשר, לא יהיה גדול מדי. כשהאם נכנסת, אני מסבירה שקודם הייתה לו שיחה מלב אל לב עם הפג שאמר שהוא מאד אוהב ששירים לו שירים ואפילו הזכיר זמר מועדף. מבקשת ממנה להקשיב ושרה לו בקולי קולות להוכיח לה שהוא שמח. אח"כ אני מספרת שהוא גם חובב מסגים ותוך כדי שאני מובילה את אצבעה פנימה אנחנו מלטפות יחדיו את גופו הקטן. בהדרגה, אני משאירה את אצבעה לכד והמגע החשוב תינוק-אם נוצר. גם הצוות, השרוי במתח תמידי לגבי מצב הפגים, שמח להתחבר לקשקשת שלי. בשיא הרצינות, אני מבקשת מהם שקודם כל ידאגו לשקט. יש מלא צפצופים ואני לא יכולה ככה לעבוד. נא לכבות הכל ולהעיר את כולם. הפציפייטים ישנים וישל עומס. אני לא יכולה לחכות שהם יתעוררו, אז נא לעשת השמחה כללית. כולם צוחקים

הטריק שהוביל למרדף במחלקה

באלו דרכים?

"אני מגיעה עם תיק בצורת משפך שבתוכו כלי העבודה שלי, מכרזים קופצים ועד בועות סבונים (בלונים לא, כי הם מתפוצצים ומפחידים אותי והם מסיטים את הקהל לכיוון המתנות במקום לעבר הכוחות שלי). אני מאלתרת כל הזמן אבל יש כמה דברים שנובדים על בטוח. למשל, המטר הצבעוני שנושלף ונכנס פנימה ללחיצת כפתור ועימי אני מודדת כל דבר שנמצא בחדר כמו התיאבון והאכול שנוכנס לו וגם כמה הוא רוצה ללכת הביתה, כמו עכבר מחשב מצויר ומקשש עימי אני עושה אולטרה סאונד למוח, למיטה ולמה לא, ומגלה סודות על אנשים".

החלק הרציני בליצנות הוא בעורה ובחיוך החולים. אופיר משחזרת את אחד המקרים המרטיטים שפגשה: "נשלחתי לילד כבן שש עשיר דיקור מותני ומאז לא עשה כל תנועה. אחרי 24 שעות כשנותר מכווץ ולא הפסיק לבכות, כבר החלו לראות שאולי הוא נפגע בעמוד השדרה. לא היה ברור אם הוא נשאר באותה תנוחה מפחד או מקושי אמיתי. המתח סביבו היה עצום. כשהגעתי הוא ישר פול אלי וסינן לעבר אמו: "שתלך מפה". אמרתי: להתראות, אני לא פה. אני שם ועברתי לצד שמאל. הוא חיפש אותי ועברתי לימין. כך תתעתי בו חמש דקות עד שנאלץ לסובב ראשו. סימנתי לעצמי שלפחות הראש זה וזה כבר טוב ועברתי לבדוק מה מצב הידיים. התיישבתי במיטה והוא שוב ביקש רק שאלך. אמרתי שהוא צודק ושכחתי שכבר ביקש ובכל זאת נשארתי. להפתעת כולם הוא לקח בכובד והשליך עלי. זרקתי חזרה וסימנתי עוד וי על הידיים. אחרי שמשחק המסירות הסתיים בכישלוננו, הוא התרגו באמת ופתאום קפץ מהמיטה והחל לרדוף אחרי בכל המסדרון מול המבטים המשתוממים של הרופאים והאחיות. הוא לא צחק אפילו לרגע, גם לא שמח. הפעם היה לי תפקיד שונה לגמרי והצלחתי בו מעל המשער. הוא עצמו הרגיש נמצח כשתפס אותי וחבט בי בכובד. הוא גייס את כל כוחותיו מהצד הבריא, נלחם ועמד על שלו. כששב לחדר הוא כבר היה ילד אחר בלי ההרגיש איך הטריק שלי עבד.

לצחוק עם פגים

אופיר מצחיקה בהרבה מחלקות, גסטרו ומיון, אונקולוגיה מבוגרים וגריאטריה. אבל החלק הכי מסקרן קשור לליצנות הפגים שיובאה לארץ משני ליצנים מצרפת. זוהי ליצנות הדרושת הכשרה מיוחדת כמינה וכיום מציעים אותה רק בבתי החולים "פוריה" בבטריה וב"העמק" עפולה. מהם לפגים וליצנים? הילדים הורים הנתקלים בפרצוף המצחיק ליד האינקובטור שואלים את השאלה. לאופיר התשובות די ברורות, במיוחד באווירה הלחוצה והמאיימת בה

ליצנים של כל השנה

לפני 25 שנה אף אחד לא העלה בדעתו שיבוא יום וכובע ליצן יהפוך לכובע רשמי בעבודה. שאנשים יתגאו ללכת איתו על בסיס קבוע. הליצנים הרפואיים הראשונים החלו לעבוד ב-1986 בבתי חולים בניו יורק במסגרת תוכנית שנקראה "יחידת הליצנות הרפואית של קרקס התפוח הגדול" שהוקמה ע"י מייקל כרינסטנסן. אבל הקרדיט תמיד יישמר למלך ההומור, רופא אמריקאי בשם האנטר (פאץ) אדאמס, שכבר שנים קודם הפך את הצחוק לגרסה הקלה והמהירה להחלמה ממחלות. כבר בזמן לימודי הרפואה שלו התנגד לדרך הרצינית והקרה בה נהגו רופאים כלפי חולים והחליט לייצר מהפכה. כסטרונט לרפואה נהג להתגנב לבית החולים ולשמח את הילדים המאושפים באמצעים משעשעים. ב-1972 הוא הקים עם עמיתיו ביוריגיניה המערבית מוסד לטיפול בשיטת הליצנות לאורך כל השנים הסתובב בעולם כדי לשכנע רופאים שהתרופה הבטוחה היחידה בעולם שאין לה תופעות לוואי, ומשום מה ממעטים שמישהו היא ההומור. היום ליצנים רפואיים הם עובדי חלום וכל מוסד רפואי מוכרח מחויק בהם לצד הרופאים האמיתיים. מאוסטרליה, ארה"ב, קנדה, אירופה וישראל.

השמות אמנם משתנים אבל המהות היא אותה מהות. בארה"ב מכנים אותם "רופאים ליצנים", בישראל מעדיפים להקדים את הליצן לרופא וקוראים להם "ליצנים רפואיים", אולי כי הרופאים לא מוכנים לקבל את המתחיים המוצלחים ומרגישים בהם קונקרונטיים ואויים, בצרפת מעדיפים את "ליצני בתי החולים", בהולנד את ה"ליצנים הקליניים" ובארצות אחרות באירופה הם פשוט "ליצנים מיוחדים". אם בתחילת הדרך נחשב אדאמס, עם האף הארום והלחיים הצבועות, לכמעט משוגע ואף זכה להתנגדות ערה מצד רופאים שראו בו ובליצניו מטרח של ממש, כיום מוזמנים הליצנים לשמח אפילו את הצוות והופכים לחלק בלתי נפרד מסגל בית החולים. המחקרים הוכיחו שליצנים בשרות הרפואה מהווים תרומה אדירה לתהליך ההחלמה בכלל תחום. הם מעניקים לחולה כוחות ומוטיבציה ומרוממים אותו במצבים של שקיעה נפשית קשה הפוגעת בתהליך הריפוי. המחקר הישראלי האחרון הוכיח, כי ליצנים מסוגלים אף למנוע נזקים בהרדמות, שבמקרים רבים הם תוצר של התרדה קשה. כאשר הצמידו אותם לילדים בחדר הניתוח לפני ההרדמה, ראו שמות החרדה שלהם ירדה ולכן גם שיתוף הפעולה השתפר. הבוכות, משחקי המילים, הבועות והבדיחות עמעמו את הפחד משלב ההרדמה ועד ההתאוששות. בישראל מאוגד תחום הליצנות הרפואית תחת עמותת "שמחת הלב" המפעילה כ-200 ליצנים בכ-16 בתי חולים ברחבי הארץ.